

РЕЦЕНЗИЯ

За дисертационния труд: Подходи за оптимизация на взаимодействието между семейството, училището и обществото в условията на интегрираното обучение.

Докторант: Поликсения Кисимова

Рецензент: проф. д-р К. Караджова

Докторантката Поликсения Кисимова има тридесет и една година трудов стаж, който е пряко свързан с проблемите на децата със специални образователни потребности (ДСОП). Първоначално тя работи като възпитател в училището за деца с нарушено зрение, а по-късно се посвещава на децата с умствена недостатъчност. Работи като възпитател и логопед в Трето помощно училище Едуард Сеген, където от 1998 година до сега изпълнява длъжността директор. Тя е хоноруван преподавател и базов директор към СУ „Св. Климент Охридски.“ П.Кисимова следи новостите в областта на специалната педагогика и реализира много иновации при обучението и възпитанието на децата със СОП.

I. Оценка на актуалността и значимостта на научния проблем

Дисертационният труд е насочен към интересна, но в момента недостатъчно добре проучена проблематика, свързана с философията на интегрираното и приобщаващото образование. Това е необходимостта от оптимизиране на взаимодействието между семейството, училището и обществото в условията на интегрираното обучение. Основен акцент в разработката е търсенето и намирането на адекватни подходи, оптимизиращи това взаимодействие, което в същност е и основната цел на рецензираната разработка.

Въпросът за взаимодействията в процеса на интегрираното обучение е интердисциплинарен. Лекарите, психолози, педагози, социолози и други се опитват от собствената си професионална и научна позиция да му дадат приемливо решение, задоволяващо в максимална степен потребностите на децата с увреждания и очакванията на родителите и учителите (общообразователни и ресурсни).

Фактът, че в последните години броят на децата със СОП, интегрирани в общообразователното училище нараства изключително

много поражда необходимостта от създаването на съвременни теоретични и практически решения, които да оптимизират сложните взаимодействия възникващи в процеса на интегрирано обучение .

От тази гледна точка избраната тема, както и целия дисертационен труд са значими с много приложни аспекти за педагогическата теория и практика. .

II. Оценка на формални показатели: обем, структура, оформление и изложение.

Разработката на Поликсения Кисимова като обем, структура и съдържание напълно отговаря на изискванията за дисертационен труд за придобиване на ОНС „доктор“ по формални показатели.

Структурата е класическа: увод, три глави, изводи и препоръки, списък на използваната литература и приложения – общо 260 страници. В текста са включени 35 таблици, 19 диаграми и 1 фигура. Отделните части са балансирани, логически свързани и научно издържани. Библиографската справка съдържа 158 заглавия, от които 138 на кирилица, 16 на латиница. В списъка с използвана литература са включени и интернет сайтове. Литературата е подбрана съобразно темата на дисертационния труд и в по-голямата си част е съвременна.

Разработката е технически много добре оформена и написана на ясен език, създаващ впечатление за задълбоченост както в теоретичните интерпретации, така и в анализите на резултатите .

III. Оценка и съдържание на дисертационния труд.

В уводната част докторантката насочва своето внимание върху липсата на достатъчно ефективни мерки за пълноценното приобщаване на децата със СОП в условията на общообразователното училище, както и върху необходимостта от изграждането на модел от подходи, методи и средства, чрез който да се оптимизира взаимодействието между трите основни групи участници в процеса на интегрираното и приобщаващо образование. Още в уводната част докторантката центрира своето внимание върху децата със СОП и необходимостта от активни взаимодействия между институциите(държавни и неправителствени)) и другите участници(родители, учители , общество) в процеса приобщаващото образование, за да могат тези деца да водят живот с високо качество.

Първата глава е теоретична. Акцентът в тази част се поставя върху три основни параметъра, имащи отношение към разработената тема. Това са ролята на семейството, училището и обществото за развитието и приобщаването на децата със СОП. Тук искам да отбележа, че докторантката прави сполучлив преход от проблемите в семейството, и обществото, за да достигне до проблемите и бариерите в училище при осъществяването на интегрираното и приобщаващо образование. Добро впечатление прави факта, че в теоретичния анализ докторантката визира и ролята на благотворителността, и дарителството, както и ролята на специалното училище за зараждането и утвърждаването на концепцията за интегрирано и приобщаващото образование.

Задълбоченият, съдържателен и прецизно структуриран теоретичен анализ на това сложно триединство(семейство, училище, общество)са заявка за извършването на сериозно и значимо експериментално изследване.

IV. Постановка на изследването

Във втората глава се представя дизайна на експерименталното изследване. Обектът, предметът, целта и задачите са определени коректно и целесъобразно, а хипотезата е логическо следствие от тях. Тя има определено перспективен характер и е много тясно обвързана с темата на дисертацията. В тази част(организационната) авторката много умело лансира идеята, че провеждането на формиращ експеримент ще подпомогне създаването на предпоставки за изграждането на партньорски взаимоотношения между училището, семейството и обществото. Инструментариумът на изследването е обяснен точно и изчерпателно, като допълнително внимание на обръща на методите на изследване и на контингента изследвани лица. По отношение на методиката искам да спомена нейната всеобхватност както по отношение методиките(те са различни за различните групи ИЛ), показателите, критериите, така и по отношение броя изследвани лица. Положително впечатление прави факта, че докторантката провежда обучаващ експеримент с трите групи изследвани лица: родители, масови учители и ресурсни учители. Нещо което се прави (доколкото аз знам) за пръв път в България. Отделните етапи на изследването : подготвителен, констатиращ, формиращ , контролен и заключителен се представят за всички групи изследвани лица. Успоредно с обучаващия експеримент Поликсения Кисимова използва допълнителни психологически

методики като тестове и анкети, въпросници, които в своята цялост придават допълнителна значимост и перспективност на направените изследвания. Изследването е проведено поетапно, като всеки следващ етап надгражда своите резултати върху резултатите от предходния. Замисълът, организацията и провеждането на експерименталното изследване са още едно доказателство за компетентността и професионализма на докторантката.

V. Анализ на резултатите от изследването

В трета глава се реализира анализът на експерименталните резултати. Той е изключително богат, направен прецизно и включващ много компоненти. Показателите, които се анализират са подбрани сполучливо и професионално. Първичните данни са структурирани в таблици, от които се получава точната информация за състоянието на критериите, респондентите и показателите. Тази информация впоследствие се анализира на следните етапи: констатиращ, формиращ, контролен и заключителен етап. Паралелно с това тук се прави и прецизен статистически анализ, който удостоверява репрезентативността на резултатите и реалността на формулираната хипотеза. Експерименталните резултати се представят графично, таблично и словесно, което подпомага качествените и количествени интерпретации. Задълбочено и професионално Поликсения Кисимова отбелязва и слабостите, с които се сблъскваме в процеса на приобщаващото образование. В това отношение адмирации заслужава анализът на заключителния етап, където докторантката от позициите на действащ директор, работещ с всяка една от групите изследвани лица, отбелязва освен трудностите и начините, по които те могат да се преодолеят. Чрез статистическия анализ се установяват съществени корелации между реалните измерения на приобщаващото образование и възможностите за неговото оптимизиране.

Богатият, съдържателен и всеобхватен анализ, който прави докторантката е сериозна предпоставка и заявка за изработването на действащ модел, подпомагащ взаимодействието между семейството, училището и обществото.

VI. Изводи и приноси от изследването

Приемам реалността на описаните приноси моменти от докторантката. Те са много обобщени с оглед на тяхната широка приложимост. Аз ще очертая някои по-конкретни, които определят реалната стойност на дисертационния труд:

1. Богато теоретично изследване, което е с познавателна и информационна стойност;

2. Всеобхватност на изследването. Броят на изследваните лица е 106. Тук се включват ресурсни учители, масови учители, доброволци, членове на експертната комисия и други. Изследването включва много компоненти, които гарантират обективност и достоверност;

3. Получените експериментални резултати могат да бъдат използвани за създаването на модел от подходи за оптимизиране на взаимодействията (семејство, училище, общество) в процеса на интегрираното обучение;

4. Предлагане на стандартизирани инструментариум за измерване на взаимодействието между семејството, училището и обществото;

5. Представяне на предпоставките, които имат положително влияние върху оптимизирането на взаимодействието между семејството, училището и обществото;

6. Обосновава се необходимостта от тематични обучения, както за учители и родители, така и за всички други членове на обществото. Остава открит въпроса кой трябва да се ангажира с тези обучения;

7. Лансиране на идеята за необходимостта от промяна на нагласите към приобщаващото образование и в частност към децата със СОП.

VI. Коментари и препоръки:

1. Искам да отбележа факта, че Поликсения Кисимова в един доста кратък период от време успя да се съобрази с повечето от препоръките на катедрата, направени на вътрешното обсъждане и да оформи необходимите корекции. Адмирации за статистиката и за професионалното обвързване на целта, задачите и хипотезата с последвалите качествени и количествени анализи;

2. Според мен би могло да се обединят някои от показателите и да се намали броя на използваните методики. Наличието на прекалено много показателни критерии, таблици, модули, етапи, проценти, теми, тестове, изследвания разводняват текста. Това, което докторантката иска да докаже и го доказва би могло да се направи чрез обединяване на някои от методиките и обобщаване на данните и резултатите от докторското изследване;

3. Предлагам на докторантката да изготви и популяризира списък от подходи, мерки, стратегии за оптимизиране на изследваното взаимодействие между семейството, училището и обществото;

4. Изводите и препоръките са недостатъчни. Там докторантката би могла да очертае в перспективен план възможностите на предложения модел, като очертае конкретните подходи, които включва той;

5. Информацията, свързана с инструментариума е доста оскъдна. Липсва информация за организацията и технологията на самото изследване. Например каква е била инструкцията към родителите на децата с увреждане. Някои от тях са доста мнителни към подобни изследвания, което предполага стриктно и мотивирано обяснение на целта на изследване, за да се получат обективни отговори;

VII. Оценка на автореферата и публикациите

Авторефератът е разработен върху 83 страници, отговаря на изискванията и дава съществена информация за дисертационния труд и направените изследвания. В автореферата са представени лаконично, но точно най-важните моменти от дисертационния труд. Паралелно с текстовата част в автореферата са представени и много от диаграмите, включени в текста на дисертацията.

Докторантката има две публикации. Пожелавам ѝ в най-скоро време това да се промени и броят на публикациите да се увеличи. Рецензираната дисертация предлага богата теоретична база и значими експериментални изследвания, които могат да се обобщят и представят пред аудиторията от специалисти.

VIII. Заключение

Въз основа на всичко положително, описано и аргументирано в моята рецензия, с убеденост мога да заявя, че Поликсения Кисимова има качества на добър изследовател и перспективен учен, а рецензираният труд има своите достойнства и положителни моменти. Въз основа на това предлагам на УВАЖАЕМОТО НАУЧНО ЖУРИ да

гласува с положителен вот за присъждането на Поликсения Кисимова на образователна и научна степен „доктор“ по Педагогика (Специална педагогика).

Рецензент:

Проф. д-р К. Караджова

17.07.2018г.